

Karadağ-Mahalaç Tepesi (Karaman) Üzerine Bir Araştırma

Mehmet KURT¹

¹ Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü, KARAMAN

Özet

Karaman'ın kuzeyinde yer alan Karadağ'da çok sayıda tarihi kalıntı bulunmaktadır. Bunlardan en önemlisini, dağın en yüksek noktasında yer alan Mahalaç Tepesi oluşturmaktadır. Mahalaç adının ise, Hıristiyanlık dinindeki Mikhael'den geldiği düşünülmektedir. Mahalaç'taki Hititler dönemine ait hiyeroglif yazıtlar ve sunak, bu dağın en eski devirlerden itibaren kutsal bir dağ olduğuna işaret etmektedir. Yine bu kutsal alan üzerinde manastır, kilise ve şapelden oluşan bir kompleks bulunmaktadır ki dağın bu özelliğinin Bizans döneminde de devam etmiş olduğunu gösterir. İşte bu çalışmanın amacı, Karadağ'ın zirvesinde yer alan çeşitli dönemlere ait kalıntıları tanıtmak ve önemine dikkat çekmektir.

Anahtar Kelimeler: Karaman, Karadağ, Mahalaç Tepesi, Hititler, Bizans.

A Research Over The Hill of Karadağ-Mahalaç (Karaman)

Abstract

There is a largenumber of historicalruins in Karadağ which is located in the northern part of Karaman. Mahalaç Hill located in the highest part of the mountain constitutes the most important one of these. Also, the name of the Mahalaç is thought to come from the name of Michael of Christianity. The hieroglyphic tablets and altar which belong to the period of Hittites indicate that Mahalaç has been a holy mountain since the oldest periods. Furthermore, there is a complex that consists of monastery, church and chapel on this holy area, which proves that the characteristic of this mountain continued in Byzantium period as well. Therefore, the purpose of this study is to introduce the ruins located on the peak of Karadağ which belong to the different periods of history and to attract attention to their importance.

KeyWords: Karaman, Karadağ, Mahalaç Hill, Hittites, Byzantium.

1. GİRİŞ

1.1. Konumu

Karadağ, Karaman'ın kuzeyinde Çumra ve Karaman ovalarıyla Hotamış Bataklığı arasında yükselen sönmüş volkanik bir dağdır (Resim 1)¹. En önemlilerini Kızıldağ, Başdağ, Yelibel Tepe, Göz Dağı (Maden Dağı) ve Mahalaç'ın oluşturduğu ikinci derecede dağlar ve tepeler, volkanik dağ kütlelerinin birden çok püskürme sonucu oluştuğunu göstermektedir (Tapur, 2009: 24). Üzerlerinde çok sayıda kalıntı bulunan bu tepelerden birisi de dağın en yüksek noktasını oluşturan 2288 m yüksekliğindeki Mahalaç Tepesi'dir (Resim 2).

Tepeye Karaman-Karapınar yolu üzerinden, Kılbasan Kasabası'nı geçtikten sonra sola ayrılarak ulaşılmaktadır. Mahalaç'ın tepesinde bazı resmi kurumların olması, Karadağ'ın diğer tepelerine göre ulaşımın daha kolay yapılmasını sağlamıştır. Eskiçağ yolunun da şimdiki veya ona çok yakın bir rota olduğunu düşünmekteyiz.

1.2. Mahalaç Adı ve Anlamı

Yöre halkı tarafından Mahlaç olarak adlandırılan tepenin adının Mihaliç'ten bozulma olduğu ve ismin esasının Hıristiyanlık'taki Başmelek Mikhael'den

1. Karadağ'a lavları siyah renkli trakit cinsi eski bir yanardağ olduğu için bu ismin verildiği konusunda bkz. Texier, 2002: 298.

geldiği düşünülmektedir (Ramsay-Bell, 1909: 4). Mahalaç'taki kilise, bir Hitit sunağı ve kutsal alanının üzerine inşa edilmiş olup muhtemelen burada Mikhael, bir Hitit tanrısının yerini almıştır. O halde, Başmelek Mikhael, Anadolu'nun çok eski inançlarındaki bir varlığın Hıristiyanlaşmış şekli olup, iyi melekler ordusunun komutanı olarak kabul edilen Mikhael kültür için daima yükseklikler seçilmiştir². Böylece Karadağ'ın en yüksek noktasındaki bu eski kült yeri, yeni inanışlara göre adlandırılmış ve bu şekilde Mahalaç'ın kutsallığı da devam ettirilmiş olmalıdır (Eyice, 1971: 64-65).

2. Bölgenin Tarihi Coğrafyasına Genel Bir Bakış

Asur Ticaret Kolonileri Devri'nde Anadolu'nun en güçlü beyliği olan Kuşşara Krallığı'nın kralı Anitta,

2. Mahalaç ile birlikte yine Karadağ çevresinde ritüeller için kutsal mekânlar olarak kullanılmış ve küçük manastır binalarının ekli olduğu kiliselerle taçlandırılmış olan Göz Dağı (Maden Dağı), Kızıldağ ile Çet Dağı'nın zirveleri de bu çerçevede değerlendirilmektedir (Ramsay-Bell, 1909: 17-18). Ayrıca Karaman'ın güneydoğusunda yer alıp eteğinde Çimenkuyu Köyü'nün kurulmuş olduğu dağ, yöre halkı tarafından Meyil Dağı olarak adlandırılmaktadır. Bu çevredeki önemli yükseltilerden birisi olup üzerinde Hıristiyanlık dönemine dair bir takım kalıntıların yer aldığı dağın adı da Mikhael'den gelmiş olmalıdır. Zira gerek XVI. Yüzyıl Osmanlı belgelerinde (Gümüşçü, 2001: 64), gerekse XIX. Yüzyıl sonlarında bölgeyi ziyaret eden seyyahlarda Mihail Dağı olarak geçmektedir (Alishan, 1899: 348).

babasının ölümü üzerine isyan eden memleketlerle yaptığı savaşlar sonucunda, Akdeniz'e çıkış kapısı olan Konya'ya kadar akımlar yapmıştır (Bahar vd., 1996: 40).

Eski Hitit Krallığı dönemine ışık tutan Telipinu Fermanı'nda I. Labarna'nın icraatları özetlenirken, onun fethettiği memleketler arasında yer alan Landa, Karaman ile eşitlenmektedir (Forlanini, 1988: 137; Çoşkun, 1989: 479)³. Muhtemelen III. Tuthaliya dönemine ait bir metinde⁴, Arzawalı düşmanın Aşağı Ülke yönünden gelerek Hatti Ülkesi'ni yakıp yıktığı ve Tuwanuwa Şehri (= Tyana/Kilisehisar) ile Uda Şehri (Hyde/Gölören)⁵'ni sınır yaptığı anlatılmaktadır (Bahar vd., 1996: 41).

Bölge, M.Ö. XIII. yüzyılın ilk yarısından itibaren Tarhuntaşa ve onunla yakından ilişkili olduğu anlaşılan Hulaia Nehri Ülkesi içerisinde değerlendirilir. 1986 yılında Boğazköy'de ele geçirilen Bronz Tablet (Otten, 1988)'te geçen yer isimleri sayesinde Tarhuntaşa Ülkesi, en geniş şekilde Hotamış, Karaman, Göksu'nun içinde bulunduğu Dağlık Kilikia ve Beyşehir Gölü'ne kadar uzanan sahaya yayılmaktaydı (Ünal, 2002: 196). Ülkenin sınırları tam olarak belirlenemediğinden, aynı adlı merkezi için de yine Bronz Tablet'teki kayıtlardan hareketle birçok yer önerilmiştir. Bunlardan birisi de yolların durumu, sosyo-ekonomik şartlar ve savunma sistemi gibi avantajları göz önünde bulundurularak Karaman sınırları içerisinde yer alan Kızıldağ harabeleridir (Alp, 1995: 18; Dinçol vd., 2001: 7).

Asur kaynaklarına göre Karadağ ve Kızıldağ'ın da içinde bulunduğu Karaman, Tabal konfederasyonu sınırları içerisinde yer alıyordu (Hawkins, 1995: 65). Nitekim M.Ö. 738 yılında III. Tiglatpileser, Orta Anadolu'ya yaptığı sefer sonunda burada siyasi bir nüfuz elde etmiştir. Tiglatpileser'in Anadolu içlerine ilerlemesi, Tunna (= Zeyve Höyük), Tuhana (= Bor/Kemerhisar), Hupışna (= Ereğli) ve İştunda⁶'nın içerisinde yer aldığı dört Tabal krallığının ittifakıyla durdurulmuştur. Asur'a karşı gerçekleştirilen bu girişimde Karadağ ve Kızıldağ, önemli bir rol üstlenmiş olmalıdır (Karağuz vd., 2002: 9).

Karaman ve çevresi, M.Ö. 546 yılındaki Pers istilasından, M.Ö. 333 yılında Büyük İskender'in hâkimiyetine kadar Pers yönetiminde kalmıştır. Ksenophon (II, 19-21)'dan bölgenin Lykaonia sınırları içerisinde olduğu anlaşılmaktadır. Karaman'dan sonraki Dağlık Kilikya ise Syennesisler yönetiminde olmalıdır (Bahar, 1995: 234).

Roma'lı prokonsül Pompeius, M.Ö. 64-63 yıllarında Anadolu'da yapmış olduğu düzenlemeler çerçevesinde Kilikya Eyaleti ile Kappadokia Krallığı arasında kalan

3. Landa/Laanda, şehrinin geçtiği çivi yazılı metinler ve kaynakça için ayrıca bkz. Laroche 1961, 66; del Monte-Tischler 1978, 243; Karağuz 2005, 27, dn. 104.

4. CTH=KBo VI 28 Öy. 6-9.

5. Uda'nın geçtiği çivi yazılı metinler ve yeri hakkında yapılan yorumlar için bkz. Garstang 1944, 24; Forlanini 1990, 109-118; del Monte 1992, 182.

6. Ereğli'nin kuzey ya da kuzeydoğusunda aranan İştunda'nın yeri konusundaki tartışma ve görüşler için bkz. Postgate 1973, 30.

bölgeyi Derbe tiranı Antipater'e vermiştir (Magie, 1950: I 1313). Antipater'in Lykaonia'daki bu krallığı, Derbe ve Laranda'yı da içine alan küçük bir sahadan ibaretti (Strabon, XII, 6, 3). Cicero, Kilikia Eyaleti valiliği görevine giderken Derbe'li Antipater'in misafiri ve dostu olmuştur (Cicero, *ad. Fam.*, XIII, 73).

M.Ö. 40-39 Anadolu'da bir takım düzenlemeler yapan Marcus Antonius, başkenti İkonion (= Konya) olmak üzere Lykaonia Ovası'nı, Toros geçitlerini ve özellikle de Kilikya kapılarını içine alan sahaları Laodikeia'lı Zeno'nun oğlu Polemo'ya bırakmıştır (Kaya, 2005b: 146).

Daha sonra bölgeyi Galatia kralı Amyntas'ın yönetiminde görmekteyiz. Derbe tiranı Antipater'i ortadan kaldıran Amyntas, Laranda ve Derbe'yi ele geçirerek tahrip etmiştir (Syme, 1995: 213). Amyntas'ın ölümü üzerine Octavianus (Augustus) tarafından Galatia Eyaleti oluşturulmuş ve bölge de bu eyalet içerisinde kalmıştır (Kaya, 2005b: 229).

Strabon (XII, 1, 4), Kybistra (Ereğli), Kastabala ve Derbe çevresinin Kappadokia kralı Arkhaleos'un ölümü üzerine Tiberius tarafından kurulan Kappadokia Eyaleti'ne dahil edildiklerini, fakat daha sonraları Derbe ve Laranda'nın Koinon Lykaonon (Lykaonia Birliği) şehirlerinden olduklarını belirtmektedir. M.S. 37 yılında Kilikia Trakheia, Lykaonia'nın bir kısmıyla birlikte Caligula Germanianus tarafından IV. Antiokhos ile Iotape Philidelphos'a verildi. Antiokhos'un adına izafeten Strategia Antiokheiana adı verilen eyalet, kuzeyde Garsarua (Aksaray)'nın güneyi, doğuda Tyana (Kemerhisar)'ın batısı, batıda Passala (Bosala/Özyurt Köyü), Dalisandus (Belören ?), İlistra (Yollarbaşı), Laranda (Karaman), Koropissos (Dağpazarı) ve Klaudiopolis (Mut) yoluyla Antiokheia'ya bağlanmıştır (Calder-Bean 1958).

Kappadokia ve Galatia, Vespasianus (M.S. 79-81) tarafından birleştirildiği zaman Lykaonia, da bu eyalete dahil edilmişti (Ramsay, 1960: 372). İmparator Antonius Pius zamanında (M.S. 138-161), Isauria ve Lykaonia Galatia'dan ayrılarak Kilikia Trakheia (Dağlık Kilikya) ile birlikte büyük bir eyalet durumuna getirilmiştir (Magie, 1950: II 1459 vd.). Diocletianus zamanında (M.S. 248-305), Anadolu'nun on iki diocesiğe (bölgeye) ayrıldığı düzenlemeler sırasında Karadağ'a kadar olan sahaların Pisidia içerisine alındığı anlaşılmaktadır (Bahar, 1991: 95).

Sasani kralı I. Şapur, M.S. 259 yılında Karrhai (= Harran) ve Edesa (= Urfa) arasında P. Licinius Valerianus'u **büyük bir bozguna uğratarak tüm Anadolu'yu istila etmiştir. Bu bozgun sonucunda Kappadokia'nın büyük kentleriyle Kilikia Pedias (= Ovalık Kilikya) kentlerinin tamamını ele geçirmişti. Kilikya kapılarını geçen ve Kappadokia'yı yağmalayan Şapur, birçok Kappadokia ve Kilikya şehirleriyle birlikte Lykaonia'da Barata, İkonion ve Laranda'yı ele geçirdi (Mutafian, 1988: 245).**

M.S. 276 yılında Laranda, Lystra ile birlikte bütün Dağlık Kilikya'yı da içine alacak şekilde oluşturulmuş olan Isauria Eyaleti içerisinde kalmıştır (Ramsay, 1960: 421).

Konstantinus Magnus (M.S. 306-337) zamanına denk gelen 325 Nikaia (= İznik) konsülü kayıtlarından Lykaonia'nın batı ve güneyinin Pisidia ve Isauria arasında paylaşıldığı anlaşılmaktadır. I. Theodosius (M.S. 379-395)'tan sonra Lykaonia, Isauria ve Pamphylia eyaletlerinde değişiklik olmuş ve bu üç eyaletin sınırları Trogitis (= Suğla) Gölü'nün güneyinde birleşmiştir (Özsait, 1985: 102). Theodosius'un ülkesini iki oğlu arasında bölmesiyle Lykaonia bölgesi de Doğu Roma İmparatorluğu (Bizans)'na bırakılmıştır.

Bölge, M.S. V.-VI. yüzyıllarda da Isauria yağmalarına maruz kalmıştır. Öyle ki imparator I. Leon, Pamphylia, Pisidia ve Lykaonia'da yeni askeri garnizonlar kurmak durumunda kalmıştır (Belke-Restle, 1984: 56). Geç Bizans devrinde Lykaonia, tamamıyla Anadolu teması içerisinde (Ramsay, 1960: 366).

3. Mahalaç Tepesi'nin Tarihi Kalıntıları

Karadağ silsilesinin zirvesinde yer alan Mahalaç'ta değişik dönemlere ait bir takım kalıntılar yer almaktadır. Bunlardan bir kısmı Hititler dönemine ilişkin olup, bir sunak ve hiyeroglif yazıtlardan oluşmaktadır. Bir kilise ve buna bitişik durumda olan mezar şeklindeki şapel de Bizans dönemine ait olup diğer önemli eser grubunu oluşturmaktadır.

3.1. Hiyeroglif Yazıtlar

Mahalaç Tepesi'nin kuzey tarafında ve kilisenin hemen altında batıya doğru, Hıristiyanlık dönemine ait duvar kalıntılarının olduğu sahada iki adet hiyeroglif yazıt yer almaktadır⁷. Daha büyük ve okunaklı olan Karadağ 1 yazıtında şu ifadeler geçmektedir:

"1 Bu bölgedeki⁸ Göğün Fırtına Tanrısı, Büyük Dağ Tanrısı (ve) her tanrı (için?), Büyük Kral Majeste Hartapuş 2 Bütün ülkeleri fetheden (o), [3 Göğün Fırtına Tanrısı ve her tanrı için (?)]" (Alp, 1974: 25-26; Hawkins, 1995: 104-105; Karauğuz, 2005: 132). [Resim 3a-b]

7. Söz konusu yazıtlar, ilk defa Ramsay ve Bell tarafından keşfedilerek Karadağ ve çevresini konu alan ünlü eserlerinde yayınlanmıştır (Ramsay-Bell, 1909: 505-512, res. 375, 1a ve 1b). Sonraki dönemlerde ise bu notlar esas alınarak çok sayıda yayın yapılmıştır. Mahalaç'taki bu Hitit hiyeroglif yazıtlar için bkz. Sayce, 1909: 83-87, Lev. VII-VIII; Baştak, 1945: 63 vd.; Gelb, 1939: 19; Güterbock, 1947: 52 vd.; Lev. V-VI; Börker-Klähn, 1977: 260 vd.; Gonnet, 1983: 21 vd.; Gonnet, 1984: 119 vd.; Hawkins, 1992: 259-275; Hawkins, 1995: 103-107; Karauğuz, 2005: 132, Lev. XXIX: 1-2.

8. Yazıtta geçen "bu bölge", Toros Ülkesi olarak düşünülmüştür (Alp, 1974: 26). Toros kelimesi ise, boğa anlamına gelmektedir (Mutafian, 1988: 5). B. Hrozný (1936: 206 vd., dn. 8)'ye göre bu ülkeler ve dağlar, adını adak hayvanı boğa olan -ki tanrının gücünü temsil ederdi- Hitit Fırtına Tanrısı'nın kültürünün yaygın olduğu Toros Ülkesi'nden almıştır. Ayrıca önemli bir dini merkez olan Barata'nın Binbir Kilise'de arandığına işaret eden Hrozný, Hitit Hiyeroglif yazıtlarındaki Barmeta'nın Barata olarak değişmiş olabileceği ve burasının da Toros Ülkesi'nin başkenti ya da başkentlerinden birisi olabileceğini belirtmiştir.

Karadağ 2 yazıtında ise sadece "Büyük Kral Hartapuş" okunabilmiştir (Alp, 1974: 26 vd.; Hawkins, 1995: 104-105; Karauğuz, 2005: 132) [Resim 4a-b].

Diğer yandan Karadağ'ın kuzeybatısında Süleymanhacı ve Adakale köyleri arasında şimdi kurumuş olan Hotamış Gölü'ne hakim konumda Büyük Kral Hartapuş rölyefi⁹ ve yine Hartapuş'a ait hiyeroglif yazıtlar¹⁰ vardır. Bu yazıtlarda Hartapuş, Murşili'nin oğlu olarak geçer ve M.Ö. II. Binde Anadolu'da sadece Hattuşa'daki Hitit krallarının kullandıkları "Büyük Kral, Kahraman" unvanlarını kullanır. Muwattalli'nin Hititlerin başkentini Tarhuntaşsa'ya taşımış olması ve Boğazköy'de Kurunta'nın "Büyük Kral" olduğunu gösteren bullalara rastlanması, Hartapuş ve babası Murşili'nin Tarhuntaşsa kralı Kurunta'nın halefleri olabileceği tezinin ortaya atılmasına sebep olmuştur (Alp, 1995: 9 vd.)¹¹. Bu durumda Muwattalli'nin torunu olup, büyük bir ihtimalle babasının sürgün yıllarında doğmuş olan Hartapuş, "Büyük Kral" unvanı taşıdığına göre bağımlı bir kral değildir. Hattuşa'da onunla ilgili herhangi bir bulguya rastlanmadığına için Hartapuş, Hitit Devleti'nin yıkılmasından sonra Tarhuntaşsa'da krallığını ilan etmiş olmalıdır (Ünal, 2002: 182). Öyleyse daha sonraki dönemlerde Kurunta'nın kurmuş olduğu hanedan çizgisi, muhtemelen Kızıldağ ve Karadağ'da Murşili ve onun oğlu Hartapuş tarafından devam ettirilmiştir (Karauğuz-Bahar-Kunt, 2002: 9). Batı ve kuzey sınırı kesinlik kazanmamış olmakla birlikte hiyeroglif yazıtların dağılımından Hartapuş'un hakimiyetini Aksaray yakınlarından (Alp, 1995: 22), Elbistan'a kadar genişlettiği anlaşılmaktadır (Hawkins, 1993: 278). Bu durumda Karadağ'ın içerisinde yer aldığı Lykaonia Ovası, Hartapuş Krallığı için merkezi bir konumda olmalıdır.

Mahalaç'ın oldukça yüksek konumu, su ve gıda bulma sıkıntısı ve ulaşım zorluğu nedeniyle burada bir yerleşim yeri olmamalıdır (Gümüşçü, 2001: 33). Ayrıca buradaki Bizans kalıntılarının temelleri altında bir Hitit tapınağının olabileceği de düşünülmektedir (Hawkins, 1992: 268). O halde Mahalaç'taki Hitit sunak ve Hitit hiyeroglifleri burasının bir kült merkezi olduğuna işaret etmeli ve bu yüksek dağların o dönemde çevresi için kutsal bir değere sahip olduklarını göstermelidir (Ramsay-Bell, 1909: 19; Eyice, 1971: 1-2; Alp, 1995: 23).

9. Doğal bir kayalık olan platform üzerinde bulunan ve baş kısmında "Büyük Kral Hartapuş" hiyeroglif yazısı yer alır şekilde betimlenmiş olan rölyef için bkz. Hrozný, 1933-1937: 437-441; Güterbock, 1947: 52-55, fig. 63-68; Hawkins, 1995: 104-105; Karauğuz vd., 2002: 8, Lev. III:2, VIII.

10. Kızıldağ'daki Büyük Kral Hartapuş yazıtları için bkz. Gonnet, 1983: 21 vd.; Hawkins, 1995: 104-105; Karauğuz vd., 2002: 8; Karauğuz, 2005: 132-133, Lev. XXXI-XXXIII.

11. Genellikle burada geçen Murşili'nin, III. Hattuşili tarafından sürgüne gönderilen Muwattalli'nin oğlu III. Murşili (Urhi-Teşup) olduğu ve Murşili'nin Urhi-Teşup'un krallık adı olduğu kabul edilmektedir (Ünal, 2002: 182). Öte yandan Hartapuş'un babasının Kurunta ailesinden çıkmış, Urhi-Teşup dışında başka bir Murşili olabileceği yorumları da yapılmıştır. Bu konuda daha detaylı bilgi için bkz. Hawkins, 1992: 270.

3.2. Mahalaç Kilisesi ve Mekânsal Unsurlar

Mahalaç'ın bir diğer önemli kalıntı grubunu da dış narthekse sahip haç şeklinde kilise (Resim 5, 6) ve yine haç şeklinde bir mezar şapeli oluşturmaktadır¹².

Kilisenin batı bölümünde kare şeklinde oyulmuş deliği olan kemerli bir sarnıç veya ambar bulunmaktadır (Resim 8)¹³. Sarnıcın üst örtüsü olduğu anlaşılan eserde, ortada kapağın oturduğu yivleriyle birlikte kareye yakın bir açıklık yer almaktadır. Kapak, muhtemelen sabitleniyordu ve açılır-kapanır bir düzeneğe sahipti (Resim 9).

Esas kompleksin dışında, biraz daha alçak seviyede ve kilisenin güneyine doğru bir sarnıçla bitişiğinde kare planlı bir oda olan tek nef ve apsisten ibaret bir şapel yer almaktadır. Ancak bu yapı, daha XX. Yüzyılın başında bir hayli yıkık durumdadır¹⁴.

Kilise keşişlerinin manevi ihtiyaçları için gerekli olan manastır ise bugün tamamen yıkılmıştır¹⁵. Kompleksi oluşturan binalar, taş dehlizlerle birbirlerine bağlanmışlardır. Bu şekilde sağlam ve kapalı dehlizlerin varlığı, bulunduğu konum nedeniyle, yılın büyük bir bölümünde kar, soğuk ve fırtınanın hüküm sürmesiyle açıklanmaktadır¹⁶.

Mahalaç Kilisesi, ortasında Malta haçlı bir madalyon işlenmiş masif lentolu bir kapısı, duvarlarla sınırlandırılmış ve şekillendirilmiş Latin haçı biçimindeki naosu, kule şeklinde yükselen ortadaki kare bölümüyle önemli bir eserdir¹⁷. Mahalaç'taki mezar şapelinin apsis kısmındaki yazıtlardan¹⁸ Mahalaç kilisesinin yanındaki küçük binanın bir mezar şapeli olarak yapıldığı ve buraya Leontios adında bir şahsın gömüldüğü anlaşılmaktadır. "Serbest haç planlı" küçük bir yapı olan mezar şapelinde haçın kolları at nalı kavisli beşik tonozlarla örtülmüştür. Haçın üç kolu birer arcosolium olup, şapel bu planıyla Hıristiyanlaşmış bir Geç Roma türbe binası kimliği taşımaktadır¹⁹. Barata'nın Binbir Kilise'ye lokalizesinin ve mezar şapelinde geçen bu şahsın, Barata piskoposu olan Leontios aynı olması durumunda eserin yapılış tarihi olarak V. yüzyıl kabul edilebilir²⁰.

12. Mahalaç kilisesi ve mezar şapelinin mimari özellikleri konusunda detaylı bilgi için bkz. Ramsay-Bell, 1909: 241-256, res. 199-212; Eyice, 1971: 64-69, res. 175-183; Kurt, 2011, 91, Lev. 113: 2; 114: 1-2; 115: 1.

13. Ramsay-Bell 1909, 241.

14. Ramsay-Bell 1909, 241.

15. Tüm bu kompleks içerisindeki temel yapı olarak manastır kabul edilmektedir. Bir Hitit sunak yeri üzerine bir kilise yapılmış, daha sonra bir dehliz ile arkadaki manastıra bağlanmıştır. Daha geç bir devirde kilisenin batı tarafına Leontios'un mezar şapeli yapılmış ve kilisenin batı cephesine eklenen bir dış narthex'ten bu şapeli bir kapalı dehliz eklenmiştir. Bu konuda bkz. Ramsay-Bell 1909, 255; Eyice 1971, 67.

16. Eyice 1971, 66.

17. Mahalaç kilisesi ve mezar şapelinin mimari özellikleri konusunda detaylı bilgi için bkz. Eyice 1971, 67 vd.

18. Ramsay-Bell 1909, 556, no. 58-59.

19. Eyice 1971, 69.

20. Mahalaç'taki kompleksi oluşturan eserlerin V.-VI yüzyıllara tarihlendirilmesi konusunda yorum ve öneriler için bkz. Ramsay-Bell 1909, 255; Eyice 1971, 66.

4. Sonuç

Karadağ'ın zirvesindeki tepelerde yer alan değişik çağlara ait bir çok eser içerisinde dağın en yüksek noktasını oluşturan Mahalaç Tepesi'ndeki kalıntılar önemli bir yere sahiptir. Burada bulunan ve Hititler dönemine ait olan sunak ve hiyeroglifler, burasının çevresi için kutsal bir değere sahip olduklarını göstermektedir. Hitit kutsal alanı üzerine yapılmış Hıristiyanlık dönemi eserleri ve muhtemelen Başmelek Mikhael'den gelen Mahalaç adı da tepenin söz konusu özelliğini daha sonraki dönemlerde de devam ettirmiş olduğuna işaret etmektedir. Karadağ'ın diğer kalıntılarının aksine bugün asfalt bir yol ile kolayca ulaşılabilen kalıntılar sahası, yüksek konumu ve tabiat güzellikleriyle aynı zamanda önemli bir turizm potansiyeli de oluşturmaktadır.

Kaynakça

Alp, S. (1995), "Bronz Tablet ve Tarhuntaşşa Kentinin Yeri", *1994 Yılı Anadolu Medeniyetleri Müzesi Konferansları*, 11-26.

Bahar, H. (1991), **İsauria Bölgesi Tarihi**, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Konya.

Bahar, H. (1994-1995), "Konya ve Çevresi Tarih Araştırmaları -1: Hititler'den Romalılar'a Kadar İsauria Bölgesi", *Selçuk Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Edebiyat Dergisi*, IX-X, 219-241.

Bahar, H.-Karağuz, G.-Koçak, Ö. (1996), Eskiçağ Konya Araştırmaları 1 (Phrygia Paroreus **Bölgesi: Anıtlar, Yerleşmeler ve Küçük Buluntular**), İstanbul.

Bahar, H. (1999), *Demirçağında Konya ve Çevresi*, Konya.

Baştaç, N. F. (1945), Konya, I, Konya.

Belke, K.-Restle, M. (1984), Galatien und Lykaonien, *Tabula Imperii Byzantini*, Verlag der **Österreichischen Akademie der Wissenschaften**, Wien.

Börker-Klähn, J. (1977), "Die Hartapuş-Kartusche Kızıldağ", *Zeitschrift für Assyriologie und verwandte Gebiete-Vorderasiatische Archäologie*, LVII, 260-266.

Bryce, T. R. (1986-1987), "The Boundaries of Hatti and Hittite Border Policy", *Tel Aviv*, XIII-XIV/1, 1986-1987, 85-102.

Dinçol, A.-Yakar, J.-Dinçol, B.-Taffet, A. (2001), "Die Grenzen von Tarhuntaşşa in Lichte Geographischer Beobachtungen", *La Cilicie: Espaces et Pouvoirs Locaux, Varia Anatolica*, XIII, 79-86.

Eyice, S. (1971), Karadağ (Binbirkilise) ve Karaman Çevresinde Arkeolojik İncelemeler, *Recherches Archéologiques à Karadağ (Binbirkilise) et Dans La Région De Karaman*, İstanbul.

Forlanini, M. (1988), "La Regione del Tauro Nei Testi Hittiti", *Vicino Oriente*, VII, 129-160.

Forlanini, M. (1990), "Uda, Un Cas Probable D'Homonymie", *Hethitica*, X, 109-127.

Garstang, J. (1944), "The Hulaia River Land and Dataşşas. A Curcial Problem in Hittite Geography", *Journal of Near Eastern Studies*, III, 14-37.

Gelb, L. J. (1939), *Hittite Hieroglyphic Monuments*, Chicago.

Gonnet, H. (1983), “L’Inscription No 2 De Kızıl Dağ”, *Hethitica*, V, 21-28.

Gonnet, H. (1984), “Nouvelles Données Archéologiques Relatives aux Inscriptions Hieroglyphiques de Hartapusa À Kızıldağ”, *Archéologie et Religions de l’Anatolie Ancienne, Mélanges en l’honneur du Professeur Paul Naster* (Édites par R. Donceel, R. Lebrun), Louvain-la Neuve, 119-125.

Gümüüşçü, O. (2001), XVI. Yüzyıl Larende (Karaman) Kazasında Yerleşme ve Nüfus, Ankara.

Güterbock, H. G. (1947), “Alte und Neue Hethitische Denkmäler”, Halil Ethem Hatıra Kitabı I, Ankara, 48-51.

Hawkins, J. D. (1992), “The Inscription of the Kızıl Dağ and the Kara Dağ in the Light of the Yalbur Inscription”, *Hittite And Other Anatolian And Near Eastern Studies in Honour of S. Alp, S. Alp’e Armağan*, (Edited by H. Otten, E. Akurgal, H. Ertem, A. Süel), 259-275.

Hawkins, J. D. (1993), “The Historical Significance of the Karahüyük (Elbistan) Stele”, *Aspect of Art Iconography: Anatolia And Its Neighbors Studies In Honor of N. Özgüç, Nimet Özgüç’e Armağan*, (Edited by M. J. Mellink, E. Paroda, T. Özgüç), Ankara, 272-279.

Hawkins, J. D. (1995), *Hieroglyphic Inscription of the sacred Pool Complex at Hattuša (SÜDBURG)*, (StBoT Beiheft III). With an Archaeological Introduction by P. Neve, Weisbaden.

Hawkins, J. D. (2000), *Corpus Hieroglyphic Luwian Inscriptions*, Volume I, Berlin/New York.

Hrozný, B. (1933-1937), *Inscriptions Hittites Hiéroglyphiques*, Prague.

Hrozný, B. (1936), “Les Inscriptions <Hittites> Hiéroglyphiques De Karakuyu, Fraktin, Kara Dagh et La Stèle De Boghazkeui”, *Archiv Orientalni*, VIII, 200-209, Pl. XXVII-XXIX.

Karağuz, G.-Bahar, H.-Kunt, H. İ. (2002), “Kızıldağ Üzerine Yeni Bazı Gözlemler”, *Türkiye Bilimler Akademisi Arkeoloji Dergisi*, V, 7-32.

Karağuz, G.-Doğanay, O. (2003), “İ.Ö. II. Binden Bizans Dönemine Kadar Orta Anadolu’nun Güneyinden Akdeniz Kıyılarına Uzanan Yol Ağı Üzerine Düşünceler”, *Olba*, X, 1-42.

Karağuz, G. (2005), *Arkeolojik ve Filolojik Belgeler Işığında M.Ö. II. Binde Orta Anadolu’nun Güney Kesimi*, Konya.

Kurt, M. (2011), *Antik Çağda Karaman ve Yakın Çevresi, Tarihi Coğrafya-Yerleşimler-Kalıntılar-Buluntular*, Konya.

Laroche, E. (1961), “Etudes de Toponomie Anatolienne”, *Revue Hittite et Asianique*, LIX, 57-98.

del Monte, G. F.- Tischler, J. (1978), *Die Orts-und Gewässernamen der hethitischen Texte, Répertoire Géographique des Textes Cunéiform (RGTC)*, Band VI/2, Weisbaden.

del Monte, G. F., (1992), *Die Orts-und Gewässernamen der hethitischen Texte, Répertoire Géographique des Textes Cunéiform (RGTC)*, Band VI/2, Weisbaden.

Otten, H. (1988), *Die Bronzetafel aus Boğazköy, Ein Staatsvertrage Tuthlias IV*, Weisbaden.

Özsait, M. (1985), *Hellenistik ve Roma Devrinde Pisidya Tarihi*, İstanbul.

Postgate, J. N. (1973), “Assyrian Texts and Fragments”, *Iraq*, XXXV, 13-36.

Ramsay, W. M.-G. L. Bell (1909), *The Thousand and One Churches*, London.

Ramsay, W. M. (1960), *Anadolu’nun Tarihi Coğrafyası*, (Çev. M. Pektas), İstanbul.

Sayce, A. H. (1909), “The Hittite Inscriptions Discovered by Sir and Miss Bell on the Kara Dagh”, *Proceedings of the Society of Biblical Archaeology*, XXXI, 83-87, Lev. VII-VIII.

Strabon (1993), *Antik Anadolu Coğrafyası (Geographika; XII, XIII, XIV)*, Çev. A. Pekman, İstanbul.

Tapur, T. (2009), *Karaman Şehir Coğrafyası*, Konya.

Texier, Ch. (2002), *Küçük Asya, Coğrafyası, Tarihi ve Arkeolojisi*, III, Çev. Ali Suat, Ankara.

Ünal, A. (2002), *Hititler Devrinde Anadolu*, İstanbul.

Resim 1: Karadağ ve Mahalaç Tepesi'nin genel görünümü.

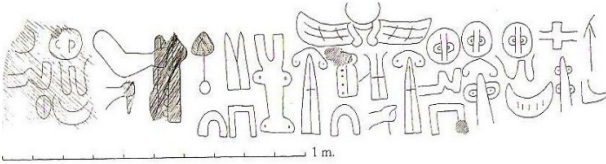
Resim 2: Mahalaç kalıntıları sahası.

Resim 3a: Karadağ 1 yazıtı.

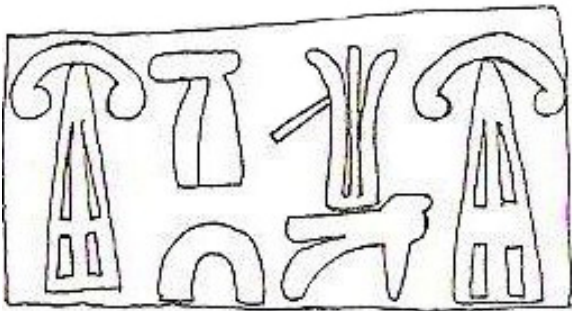
Resim 5: Mahalaç Kilisesi, genel görünüm.

Resim 3b: Karadağ 1 yazıtı (J. D. Hawkins, Corpus of Hieroglyphic Luwian Inscriptions, Berlin. Nwe York, 2000, Plate 241, 6).

Resim 4a: Karadağ 2 yazıtı.

Resim 4b: Karadağ 2 yazıtı (J. D. Hawkins, Corpus of Hieroglyphic Luwian Inscriptions, Berlin. Nwe York, 2000, Plate 241, 7).

Resim 6: Mahalaç Kilisesi, içten görünüm.

Resim 7: Mahalaç, sarnıç yapısı.

Resim 8: Mahalaç, sarnıç kapağı

Resim 9: Mahalaç, mezar şapeli.